

УДК 340
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.4.2>

НАКОНЕЧНА І.В.

ОГЛЯД НАУКОВОГО ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

REVIEW OF SCIENTIFIC COVERAGE OF THE PROBLEMS OF ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Уточнено, що питання безпеки є актуальними на всіх етапах розвитку людства. При цьому значний вплив на розвиток досліджуваної проблематики мають роботи філософів і юристів минулого, наукові напрацювання яких згруповано в умовні три блоки.

Акцентовано, що Україна наразі знаходиться у важкому положенні – необхідно здійснювати відсіч збройній агресії від Російської Федерації, поєднуючи ці дії з реалізацією планових заходів виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Тому важливо на науково-доктринальному рівні здійснювати розроблення проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Визначено, що найбільший інтерес до розробки питань національної безпеки та її різних видів припадає на період з 2014 по 2022 роки. Це зумовлено, в першу чергу, початком збройного конфлікту з Російською Федерацією, а по-друге – прийняттям Стратегії національної безпеки України у 2015 році, а потім у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України» і вже у 2020 році – нової Стратегії національної безпеки України. Однак всі наукові напрацювання у цьому напрямі були оприлюднені до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та активізації нового формату взаємовідносин України із європейським співтовариством. Окрім того, в самій Європі за цей час також відбулися радикальні зміни, які носили геополітичне значення.

Виявлено, що системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці не сформовано. Окремі наявні наукові здобутки вчених адміністративістів щодо розроблення питань національної безпеки в контексті євроінтеграції наразі частково втратили актуальність з огляду на останні зміни вітчизняного безпекового середовища та прийняті дії європейської спільноти як вияв реагування на них. Тому наразі залишається актуальним дослідження національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробка нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

Ключові слова: безпека, забезпечення безпеки, захист, ідеали, система, стан, суспільство, цінності.

It was clarified that security issues are relevant at all stages of human development. At the same time, the works of philosophers and lawyers of the past, whose scientific achievements are grouped into conditional three blocks, have a significant influence on the development of the problem under study.

It is emphasized that Ukraine is in a difficult situation – it is necessary to repel armed aggression from the Russian Federation, combining these actions with the implementation of planned measures to implement the Association Agreement with the EU. Therefore, it is important at the scientific and doctrinal level to develop the problem of ensuring the national security of Ukraine in the conditions of European integration.

It has been determined that the greatest interest in the development of national security and its various types falls on the period from 2014 to 2022. This is due primarily to the beginning of the armed conflict with the Russian Federation, and secondly, the adoption of the National Security Strategy of Ukraine in 2015, and then in 2018 the Law of Ukraine "On the National Security of Ukraine" and already in 2020 – the new National Security Strategy of Ukraine. However, all scientific developments in this area were made public before the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine and the activation of a new format of relations between Ukraine and the European community. In addition, radical changes also took place in Europe itself during this time, which were of geopolitical significance.

It has been revealed that a systematic approach to the disclosure of the issues of the administrative and legal mechanism for ensuring national security in the conditions of European integration has not been formed in the domestic scientific opinion. Separate existing scientific achievements of administrative scientists on the development of national security issues in the context of European integration have partially lost their relevance due to recent changes in the domestic security environment and the actions taken by the European community as a manifestation of a response to them. Therefore, it remains relevant to study the national security of Ukraine from the standpoint of a systematic approach in the context of European geopolitical transformations, the development of new categories, their coordination with generally accepted European structures, the formation of an administrative and legal mechanism for ensuring national security on a renewed basis, taking into account modern threats to national interests and values of Ukraine in the conditions of Russian intervention.

Key words: *ideals, protection, security, society, state, system, values.*

Постановка проблеми. Актуальність наукової розробленості проблем забезпечення безпеки поступово стали традиційним предметом сучасних наукових досліджень. Так, починаючи із 1991 року по сьогодні, ця проблематика розглядалася у межах дисертаційних досліджень у понад 700 роботах [1].

При цьому значний вплив на розвиток досліджуваної проблематики мають роботи філософів і юристів минулого, наукові напрацювання яких можна згрупувати в умовні блоки. До першого слід включити тих, хто в основу вирішення проблеми забезпечення безпеки ставили виховання людини на божих заповідях та в дусі твердження «усі люди-браття». Зокрема представниками морально-етичної течії були А. Блаженний, Е. Роттердамський, І. Кант. До другого блоку входять ті, хто вважав, що суспільно-економічні проблеми є перешкодою у створенні безпечного суспільства та був прихильником загального процвітання (Цицерон, Т. Гоббс, Д. Локк). Третій блок формують прихильники суспільного договору, тобто ті, що вважали, що миру і процвітання в безпечній країні можна досягти шляхом розроблення правових аспектів безпеки та укладання суспільного договору (Г. Гроцій, Ж-Ж Руссо, Д. Роулз).

Примітним є те, що більшість із західних науковців (серед яких можна виділити Т. Гоббса, З. Бжезінського, С. Брауна, Б. Рассела, У. Ліппмана, М. Каплана, Г. Кіссінджера, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Г. Моргентау, Н. Спідмена, С. Хангінгтона, С. Хоффмана) у своїх працях засуджували війну, пропонували різні моделі мирного співіснування людства. Так, англійський філософ, логік і мораліст Б. Рассел у своїх численних творах попереджав людство, що настав вирішальний момент історії, коли воно мусить зробити вибір: або загинути внаслідок війни (оскільки сучасна зброя вражає обидві сторони), або цю небезпеку перемогти [2; 3, с. 49].

Вже загальновідомо, що Україна наразі знаходиться у важкому положенні – необхідно здійснювати відсіч збройній агресії від Російської Федерації, поєднуючи ці дії з реалізацією планових заходів виконання Угоди про асоціацію з ЄС. При цьому громадяни, з одного боку, вже більш реально усвідомлюють складнощі і тривалість євроінтеграції, а з іншого усвідомлюють природність для України саме європейського шляху, й у т.ч. як засобу збереження національної державності у протистоянні агресивному російському впливу [4].

Таким чином, **метою цього дослідження** є аналіз стану наукової розробленості проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Слід уточнити, що науковці з різних галузей наукових знань у своїх дослідженнях намагалися дати визначення терміну «безпека», а також тим чинникам і факторам, що впливають на її рівень. Найбільший інтерес до розробки питань національної безпеки та її різних видів припадає на період з 2014 по 2022 роки. Це зумовлено, в першу чергу, початком збройного конфлікту з Російською Федерацією, а по-друге – прийняттям Стратегії національної безпеки України у 2015 році, а потім у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України» і вже у 2020 році – нової Стратегії національної безпеки України.

Однак, питанням національної безпеки приділялися увага в наукових колах і раніше зазначеного періоду. Зокрема, наприклад, О. Феденко (2002) [5] досліджував військово-політичні аспекти становлення системи національної безпеки України; А. Халецький (2008) [6] – державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки; В. Кобринський (2008) [7] – державний контроль у сфері національної безпеки України тощо. Необхідно відмітити, що в зазначених роботах не приділялось достатньої уваги тим євроінтеграційним процесам, які відбувалися та відбуваються в Україні.

Як вірно зазначив О. Палій, в Україні на рівні академічної та суспільної дискусії тривалий час зберігалася заідеологованість підходів до євроінтеграції та участі в ній України. Таким чином, потребує вдосконалення аргументаційна база для оцінки євроінтеграції як такої з точки зору національних інтересів України, а також для дослідження впливу участі в якій на гарантування національних інтересів України [8].

Своєю чергою питання національної безпеки та євроінтеграції досліджували такі вчені як: К. Біла (2001) – «Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки» [9]; О. Бодрук (2003) – «Система національної та міжнародної безпеки в умовах формування нового світового порядку: 1991–2001 роки» [10]. Слід відзначити, що Д. Дубов (2007) у власному дисертаційному дослідженні «Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті» проаналізував сучасний стан функціонування української системи політичних комунікацій і трансформуючий вплив на неї процесу євроінтеграції. Автором було виявлено системні кризові феномени та зроблено висновок про зв'язок процесу євроінтеграції з системою викликів у сфері національної політико-комунікативної безпеки. Крім того, було обґрунтовано необхідність впровадження замість інституційно-центристської громадянсько-центристської моделі політичних комунікацій з метою розв'язання сучасної політико-комунікативної кризи в Україні [11].

Вчений Я. Троцький (2010) вивчав глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів. Ним було обґрунтовано необхідність визначення для держави нових пріоритетів, пов'язаних з необхідністю використання переваг глобалізацій шляхом адаптації до можливостей, які вона наносить суверенітету та національному розвитку. Ним також виявлено яким чином може бути забезпечена національна безпека України за умов посилення негативних глобалізаційних впливів, шляхом включення захисних механізмів, які країна може набути на шляху європейської й євроатлантичної інтеграції [12].

Однак всі перелічені роботи були оприлюднені до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та активізації нового формату взаємовідносин України із європейським співтовариством. Крім того, в самій Європі за цей час також відбулися радикальні зміни, які носили геополітичне значення, зокрема такі як Брекзит.

У контексті зазначеного, цікавою роботою є монографічне дослідження Г. Геби «Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри» [13] в якій авторка вперше провела комплексний науковий аналіз причин, наслідків та імовірних майбутніх перспектив європейської дезінтеграції як процесу, що є протилежним євроінтеграції, яка традиційно вивчається у наукових дослідженнях. Також нею вперше на науковому рівні було розглянуто процес «євроінтеграції євроскептицизму». У дослідженні уточнено вплив процесів дезінтеграції у ЄС на зовнішню політику та безпеку його країн-членів. Зокрема у дисертації розглянуто кейс Брекзиту як причинно-наслідковий елемент дезінтеграції.

З позиції комплексного дослідження актуальних теоретичних і практичних аспектів європеїзації адміністративного права України та її вплив на національну безпеку України розглядала О. Радишевська [14]. Вчена обґрунтувала концепцію широкого розуміння європеїзації адміністративного права через призму впливу права ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, ЄСПЛ, Суду Європейського Союзу (інших міжнародних установ) на адміністративне право України, а також

його правові наслідки в правотворчій, правозастосовній, правотлумачній і правозахисній сферах. Складовою розробленої концепції авторкою було визначено логічно побудований алгоритм взаємодії європейських і вітчизняних правових цінностей, принципів, стандартів, моделей, ідей, теорій, концепцій адміністративного права з урахуванням особливостей національної правової системи, юридичної практики, правової ідеології, правової культури і правосвідомості.

Отже, процес забезпечення національної безпеки, особливості здійснення захисних дій щодо національних інтересів та цінностей, євроінтеграція, як і протилежний їй процес – дезєвроінтеграція й інші дотичні до них проблеми є перспективними напрямками наукових досліджень загалом, а особливо у межах адміністративно-правової галузі наукових знань.

Однак з вищенаведеного можемо констатувати, що системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці не сформовано. І як вірно відзначає М. Пендіора, як правило, дослідники віддають перевагу окремим проблемам у сфері забезпечення національної безпеки. Як наслідок, у цілому відсутні загальноприйнятні погляди щодо категоріального апарату у сфері національної безпеки, як на рівні теоретичних наукових досліджень, так і на рівні нормативно-правових документів [15].

Звісно, є наявними певні спроби схарактеризувати безпекову політику України як один з елементів державної євроінтеграційної політики. При цьому основну увагу науковці приділяють необхідності налагодження тісної співпраці з державами ЄС у напрямі розвитку економічних або політичних відносин, ґрунтуючись здебільшого на аспектах і факторах визначального впливу. Водночас менше уваги приділено правничому елементу, роль якого збільшується у сфері внутрішніх справ, де гостро постає питання щодо зміцнення системи гарантій особистісної безпеки [16].

Закінчуючи розгляд піднятої проблематики хотілось би навести цитату відомого богослова і філософа Е. Роттердамського, який ще у 1515 році писав: «Є в світі нещастя, якого слід завжди наполегливо уникати. Треба захищатись від нього всіма засобами, відганяти його від себе з усіх сил. Цим лихом є війна. Немає воістину речі згубнішої, злочиннішої, небезпечнішої за неї. Вона наносить людям найбільчі рани. Вона проймає їх найбільшою огидою, будить в них невимовну відразу. [...] Війна завдає стільки горя, що жодна мова, не те що моє незграбне слово, неспроможна його висловити [17].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу констатувати про відсутність системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці, адже вчені здебільшого зосереджують свої наукові пошуки на особливостях окремих його елементів та тільки іноді – взаємозв'язках між ними. Окремі наявні наукові здобутки вчених адміністративістів щодо розроблення питань національної безпеки в контексті євроінтеграції наразі частково втратили актуальність з огляду на останні зміни вітчизняного безпекового середовища та прийняті дії європейської спільноти як вияв реагування на них. Тому наразі залишається актуальним дослідження національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробка нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

Список використаних джерел:

1. Автореферати дисертацій – результати пошуку. *Бібліотека ім. В. Вернадського: офіційний сайт*, 2022. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
2. Рассел Б.А. Человеческое познание, его сфера и границы. пер. с англ. Н.В. Воробьева. К. : Ника-Центр; М. : Институт общегуманитарных исследований, 2001. 560 с.
3. Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019. 487 с
4. Якименко Ю., Пашков М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. *Трансєвропейська асоціація політичних досліджень*, 2018. URL: <http://www.tepsa.eu/23326-2/>
5. Феденко О.В. Військово-політичні аспекти становлення системи національної безпеки України : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Л., 2002. 16 с.

6. Халецький А.В. Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 ; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2008. 20 с.
7. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2008. 20 с.
8. Палій О.А. Національна безпека України в контексті євроатлантичної інтеграції : автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2006. 13 с.
9. Біла К.О. Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04. К., 2002. 16 с.
10. Бодрук О.С. Системи національної та міжнародної безпеки в умовах формування нового світового порядку: 1991 – 2001 роки : автореф. дис... д-ра політ. наук: 21.01.01. К., 2003. 24 с.
11. Дубов Д.В. Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті : автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01. К., 2007. 20 с.
12. Троцький Я.О. Глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. К., 2010. 20 с.
13. Геба Г.І. Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри.: дис. ... д.філософ : 052 – Соціальні та поведінкові науки. Політологія. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 233с.
14. Радишевська О.Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д. ю. н. : 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 34 с.
15. Пендюра М.М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2006. 19 с.
16. Авакян Т.А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97).
17. Роттердамський Е. Похвала глупоті. Домашні бесіди. К.: Основи, 1993. 320 с.